

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Interview

Europa, blijf weg uit de notenkraker

door **Marc Janssens** De auteur is hoofdredacteur van *Christen Democratische Verkenningen*.

De coronacrisis versterkt de tendens op het wereldtoneel waarin China sterker wordt en de VS zich terugtrekken, constateert Jaap de Hoop Scheffer. Om niet in de notenkraker van deze twee wereldmachten te verdwijnen, moeten de landen in Europa voorkomen dat zij tegen elkaar worden uitgespeeld, en moeten zij met behulp van het Frans-Duitse leiderschap geopolitiek een rol van betekenis durven spelen, aldus de overtuigde Europeaan. ‘Ook tegen mijn eigen partij, het CDA, zeg ik dat ze haar Europese roeping niet moet verloochenen.’

Jaap de Hoop Scheffer maakt zich zorgen. De voormalig CDA-leider, minister van Buitenlandse Zaken en secretaris-generaal van de NAVO ziet dat de wereld zich ontwikkelt op een manier die hem weinig hoopvol stemt en die door de coronacrisis vooralsnog ook niet wordt doorbroken. ‘COVID-19 is onderdeel geworden van de scherpe rivaliteit tussen China en de Verenigde Staten, waarbij Europa, als het niet oppast, het kind van de rekening wordt. We kunnen al een tijdje niet meer spreken van “de opkomst” van China, want China is onder Xi Jinping een financieel, economische en politieke supermacht geworden, die druk bezig is ook een militaire supermacht te worden. De ambitie is zelfs om de leider van de wereld te worden, wat in 2049, bij het honderdjarig bestaan van de

Communistische Partij, moet worden bereikt. Tegelijkertijd hebben de VS onder president Trump de ambitie om in de wereld een leidende rol te spelen losgelaten. Deze crisis rond COVID-19 is dan ook de eerste mondiale crisis na de Tweede Wereldoorlog waarin geen sprake is van Amerikaans leiderschap.’

Hoe gevaarlijk is die rivaliteit?

‘Die is potentieel gevaarlijk, omdat – zoals Harvard-hoogleraar Graham Allison in zijn boek *Destined for war* uit 2017 heeft beschreven – in de wereldgeschiedenis de confrontatie tussen de gevestigde macht en de uitdager in veel gevallen tot een militair conflict heeft geleid. Allison heeft een groot aantal scenario’s uit het verleden beschreven, te beginnen met de strijd tussen Athene en Sparta in het oude Griekenland.’

Jaap de Hoop Scheffer Bron: AIV / Paul Voorham

Interview in het kort:

- * De coronacrisis heeft de rivaliteit tussen China en de VS versterkt, wat potentieel gevaarlijk is
- * Als kernmacht zullen de VS voor Europa de ultieme veiligheidsgarantie blijven. China mág, en de EU kán die rol niet op zich nemen
- * Europa zal zich onder Frans-Duits leiderschap krachtiger en zelfbewuster moeten ontwikkelen om niet op het menu van de VS en China te komen staan
- * Het CDA mag niet, om zo kiezers bij PVV en FVD terug te halen, zijn Europese roeping verloochenen
- * Meer geld voor de coronabestrijding in Afrika is ook in het eigen belang

Laat de coronacrisis niet zien dat de wisseling van de wacht al heeft plaatsgevonden? Aan de ene kant een land dat onder geostrateeg Xi Jinping stappen voorwaarts doet. Aan de andere kant een land dat verlamd is door verdeeldheid en een nogal wispelturige president kent, en door de coronacrisis ook nog eens met massale werkloosheid en hoge schulden kampt.

‘Ik zie dat ook, maar stel me de vraag of de VS, onafhankelijk van de president die nu in het Witte Huis zit, en die vriendelijk gezegd nogal bijzonder en onvoorspelbaar is, de andere kant op

kunnen kijken als zich een conflict voordoet op het wereldtoneel. Dat hebben de Amerikanen één keer eerder in hun geschiedenis gedaan, namelijk tijdens het interbellum, wat ze moesten bekopen met de aanval op Pearl Harbor in 1941 en met een hoge prijs op de stranden van Normandië in 1944 aan het begin van de bevrijding van Europa. Een heel concreet voorbeeld: stel dat Xi Jinping – in zijn eigen regio een agressieve Chinese leider, zeg ik zonder reserve – in de Zuid-Chinese Zee, waarvan hij vindt dat die onder de Chinese soevereiniteit valt, een incident

uitlokt dat uit de hand loopt, dan kan ik me niet voorstellen dat de VS zeggen: daar hebben we niets mee te maken. Nog scherper: stel dat Xi een confrontatie met Taiwan aangaat, waarover hij zich de laatste tijd steeds agressiever uitlaat, dan kunnen de Verenigde Staten niet afzijdig blijven en bondgenoot Japan in de steek laten.'

Misschien willen de VS wel, maar kunnen ze het nog, gezien de vele interne problemen waarmee het land kampt?

'Amerika is militair nog steeds zo machtig dat het overal ter wereld kan ingrijpen, hoewel in deze tijden van cyberwar, de militarisering van de ruimte en autonome wapensystemen de aard van het conflict anders zal zijn. Maar de VS zijn, zoals Madeleine Albright het ooit uitdrukte, nog steeds "the indispensable nation", de onmisbare natie, hoe "anders" het land onder Trump voor ons ook is geworden. Daarbij moeten we wel bedenken dat Trump in bepaald opzicht eerder een symptoom dan de oorzaak van deze omslag is. Ook onder president Obama richtten de VS zich al veel meer op Azië en het Oosten dan op Europa en het Westen. De VS zullen hun NAVO-verplichtingen blijven nakomen, maar ze zullen ook onder een mogelijke president Biden niet meer bereid zijn om overal de politiemans van de wereld te spelen. Om die reden moet Europa ook meer veiligheidspolitieke verantwoordelijkheden nemen, maar de ultieme veiligheidsgarantie zal toch van de VS blijven komen.'

Chinese ambassades

En China: is dat door de coronacrisis sterker geworden op het wereldtoneel of juist zwakker?

'Dat is een goede vraag. De Chinezen zijn zeker niet gewend aan de kritiek op hun initiële aanpak om de corona-uitbraak te bestrijden. En die kritiek wordt breed gedeeld. Aan de andere kant proberen ze op assertieve en dus

soms ondiplomatieke wijze wereldwijd het beeld van China in de wereld positief te kleuren. Een voorbeeld: de Chinese ambassadeur in Nederland houdt zich via advertenties en interviews niet aan de klassieke regels van de diplomatie, maar leest ons van tijd tot tijd de les. Er is Xi Jinping alles aan gelegen dat de Chinese Communistische Partij de absolute controle houdt, en de wereldwijde ambassades vormen een belangrijke schakel in dit geheel. Dat moeten we ons in Europa goed realiseren. Ik noem China geen tegenstander of vijand, maar wel een serieuze en heel grote rivaal met een totaal ander samenlevingsmodel dan het ons vertrouwde. We zullen scherp aan de wind moeten zeilen bij het uitdragen van de waarden waarop ons model is gebaseerd. De dominee en de koopman komen elkaar hier tegen. Kritiek op ernstige Chinese schendingen van de rechten van de mens, zoals het interneren van Oeigoeren en het knevelen van christenen, Tibetanen en andere minderheden, dient evenzeer deel uit te maken van onze ontmoeting met China als het streven naar vruchtbare economische samenwerking. Bij verstoring van deze noodzakelijke balans zwemmen we een fuik in waar we niet meer uitkomen.'

Moet de EU niet assertiever zijn als het gaat om het uitdragen van waarvoor ze staat en wat ze doet? De Italianen worden verleid met Chinese mondkapjes en hulp, terwijl Europa feitelijk veel meer geeft. Hoe kijkt u tegen de ogenschijnlijk goede bedoelingen van China aan?

'Wat China in Italië doet heeft niets met goede bedoelingen te maken, maar alles met geostrategische belangen. Dat is voor mij een groot punt van zorg, dat overigens ook geldt voor Trump. China gaat het liefst met afzonderlijke landen in zee, en niet met de EU als geheel. Dan heb ik het niet over de concrete hulp via mondkapjes zoals nu rond corona, maar over de overeenkomst die China in 2019 met Italië

is aangegaan, waarbij het land onderdeel werd van de Nieuwe Zijderoute die vanuit China naar het Westen wordt uitgelegd, tot aan Triëst toe. De Italianen hadden tegen de Chinezen moeten zeggen: “U moet niet in Rome zijn, maar in Brussel.” China houdt niet van de multilaterale wereldorde en probeert individuele landen daaruit los te weken. Daarom is het ook zo onverstandig van Trump om zich nu financieel uit de WHO terug te trekken. Dat vacuüm vult China graag op, maar vervolgens modelleert het de WHO wel naar zijn eigen wereldbeeld. Juist wij in Europa moeten daartegen weerstand bieden, omdat wij baat hebben bij de mondiale op regels gebaseerde instituties.’

Sternstunde voor Europa

Om op het wereldtoneel een rol van betekenis te spelen zal de EU sterker moeten worden.

Wat betekent dat?

‘Het is inderdaad “Sternstunde” voor Europa, zoals de Duitsers dat zeggen: het is op dit punt nu of nooit. De huidige Europese Commissie heeft gezegd dat ze de meest geopolitieke commissie wil zijn die de EU ooit heeft gekend, maar dit mag niet bij woorden blijven. Als Europa buiten de notenkraker van China en Amerika wil blijven, zal het nu moeten tonen wat het geopolitiek waard is.’

Betekent dat uitbreiding van de Europese bevoegdheden?

‘Verschillende noodzakelijke scenario’s liggen voor, waarbij we ons wel moeten realiseren dat we in een postcoronatijd te maken hebben met een verdeling van schaarste in plaats van van overschot. Allereerst zal Europa op defensiegebied in staat moeten zijn om militair actief te zijn in situaties buiten het zogeheten artikel 5 van het NAVO-verdrag, waarin staat dat als één NAVO-land wordt aangevallen, de andere te hulp schieten. Dat betekent dat als het bijvoorbeeld uit de hand loopt in de

Sahel, reeds geteisterd door droogte als gevolg van de klimaatproblemen, mensensmokkel, en terrorisme, Europa niet kan aanbellen bij het Witte Huis met de vraag of Amerika dat even oplost. Nee, dan moeten we daar zelf naartoe, zoals Frankrijk zijn militaire verantwoordelijkheid neemt in Mali, een operatie waaraan ook Nederland in VN-verband heeft deelgenomen.’

Is de vorming van een Europese defensie of een Europees leger daarvoor noodzakelijk?

‘Nee, ik vind de term “Europees leger” altijd een vreemde uitdrukking, omdat zoiets er nooit zal komen. Het zal nooit gebeuren dat bijvoorbeeld het Europees Parlement bepaalt dat er militairen zullen worden uitgezonden, omdat het zenden van onze mannen en vrouwen naar het gevecht en het gevaar altijd onder de soevereiniteit van de lidstaten zal vallen. De nationale parlementen

mogen dat nooit uit handen geven. Maar er zijn wel andere hervormingen nodig.’

Zoals?

‘Onder de geopolitieke positie die Europa moet

innemen, valt ook de hervorming van het Europese mededingingsbeleid. Volgens de huidige regels heeft Eurocommissaris Vestager van Mededinging terecht een fusie van het Franse bedrijf Alstom en het Duitse Siemens verboden. Naar die regels moeten we goed kijken. Het ging hier over de bouw van hogesnelheidstreinen, en ik acht het van belang dat we niet in een situatie geraken waarin de EU te weinig competitief is en China met zijn staatssubsidie de treinen voor een “mooie prijs” kan leveren. Iets vergelijkbaars zien we rond de uitrol van 5G en de positie van het Chinese Huawei, maar hier hebben we zelf steken laten vallen. Als het Zweedse Ericsson en het Finse Nokia de concurrentie met Huawei kennelijk niet aankunnen, hebben we in Europa te weinig geïnvesteerd in de ontwikkeling van deze technologie en onszelf bovendien met een probleem rond de beveiliging van onze netwerken opgezadeld. Onder de huidige omstandigheden is

het niet vreemd dat KPN zijn toevlucht zoekt bij Huawei om de “buitenschil” van het netwerk aan te leggen. Maar het stelt me niet gerust voor wat betreft het risico van Chinese inkijkjes op plekken waar we die uit een oogpunt van nationale veiligheid niet wenselijk achten.’

Westelijke Balkan

Moet Europa als geheel protectionistischer worden?

‘Het gaat niet zozeer om meer protectionisme, maar veeleer om hervorming van het Europese mededingingsbeleid, zodat we bedrijven krijgen die groot genoeg zijn om de concurrentie in de wereld aan te kunnen. Daarover moeten we een serieus politiek debat voeren, net zoals dat nodig is over de relatie van de EU tot de westelijke Balkan, mijn derde geopolitieke punt. Als wij niet willen dat landen als Servië, Albanië en Noord-Macedonië, de achtertuin van de EU, terechtkomen in de invloedssfeer van Xi Jinping of Poetin, zoals beide heren proberen te bereiken, dan moeten we die landen perspectief op een toekomst binnen de EU bieden. Ik zeg niet dat ze binnen vijf of tien jaar lid zullen zijn, maar de inmiddels geslechte blokkade die ook Nederland voor Albanië en Noord-Macedonië heeft opgeworpen, is een foute keuze. Die landen zijn niet ongevoelig voor invloed uit China en Rusland.’

Het vreemde is dat voorheen altijd de aantrekkingskracht van open, democratisch gezinde landen groter was, terwijl nu de aantrekkingskracht van autocratisch bestuurde landen dominant lijkt. Staan wij met onze democratische waarden op achterstand?

‘Het is inderdaad zo dat we vroeger dachten dat als landen emanciperen op politiek en economisch gebied, ze dan ook wel onze democratische waarden zouden overnemen. Dat werd niet bewaarheid. In bepaald opzicht

hebben autocratische regimes het inderdaad zelfs gemakkelijk gekregen door moderne technieken als gezichtsherkenning, drones en allerlei vormen van kunstmatige intelligentie, waarmee een land als China zijn burgers in de gaten houdt. Laten we daarom goed beseffen hoe belangrijk het is om onze waarden te verdedigen. Zelf had ik enige tijd geleden een onderhoud met een Chinese minister die zei dat China’s model van mensenrechten superieur is. Toen ik naar mijn hotel liep heb ik me afgevraagd: Heb ik wel genoeg daartegen ingebracht om onze open samenleving te verdedigen?’

Is het denkbaar dat Europa ooit onder de nucleaire bescherming van China komt in plaats van onder die van Amerika, zoals je nu al ziet dat Europese landen financieel-economisch van China afhankelijk dreigen te worden?

‘Nee, dat acht ik niet denkbaar. Dat zou alleen gebeuren als China – om het eens heel ondiplomatiek te zeggen – de tent hier heeft overgenomen en wij zijn terechtgekomen onder een vreemde overheersing die een samenlevingsmodel heeft dat haaks op het onze staat. Xi Jinping en Poetin piekeren er niet

over om onze democratische rechtsstaat en ons samenlevingsmodel over te nemen, terwijl Rusland – mirabile dictu – ergens nog deel van onze Europese beschaving uitmaakt. Opnieuw: het is een waarschuwing om onze manier van samenleven actief te verdedigen.’

Kan dat ertoe leiden dat Europa een eigen kernwapen ontwikkelt?

‘Nee, dat zou niet verstandig zijn. Europa is tot op heden financieel gezien een reus, politiek een puber, en militair een dwerg. Helaas is het zo dat kernwapens niet opeens “onuitgevonden” kunnen worden, maar het is én onwenselijk én geen realistische optie dat Europa zelf een kernmacht wordt. Allereerst zullen we binnen de EU nooit tot een besluitvormingsstructuur kunnen komen

die adequaat genoeg is om een beslissing te nemen over de inzet van een wapen dat miljoenen mensen kan doden. Daarnaast zouden we het non-proliferatieverdrag onderuithalen en een volstrekt verkeerd signaal afgeven naar landen als Iran en Noord-Korea. Het is toch al lastig uit te leggen waarom zij geen kernwapen mogen hebben en andere landen wel. Voor onze ultieme veiligheidsgarantie zullen we het in Europa van de NAVO en de VS moeten hebben.'

Ondertussen neemt de verdeeldheid in de EU toe, met landen in Oost-Europa die zich autoritair ontwikkelen en in Zuid-Europa die financieel voor China gevoelig zijn. Hoeveel verdeeldheid kan de EU aan zonder in zo'n spagaat terecht te komen dat we gaan scheuren?

'Die verdeeldheid kan alleen worden tegengegaan als we een sterk Duits-Frans leiderschap hebben. Ik ben daarom blij dat bondskanselier Merkel, die ik toch al zeer bewonder, in deze coronacrisis de leidsels van de EU weer stevig in handen heeft genomen. Ze is op weg naar het politieke einde, maar als zij in deze crisis kan laten zien dat het Frans-Duitse leiderschap essentieel is om scheurvorming in de EU te voorkomen, dan zou dat heel wat waard zijn. En met Macron kun je het al dan niet eens zijn, maar over Europa heeft hij wel ideeën.'

De verdeeldheid in Europa is ook in Nederland zichtbaar, waar sommige partijen naar Rusland hengelen en autocratische of in ieder geval anti-Europese geluiden verkondigen. Van de weeromstuit gaan middenpartijen als VVD, PvdA en CDA ook op de meer eurosceptische tour. Hoe zorgelijk is dat?

'Ik deel die analyse en vind dat zorgelijk. Wat dat betreft zou ik hier in CDV wel willen zeggen dat we als CDA onze Europese roeping niet moeten veronachtzamen. We hebben een lange en grote Europese traditie in onze partij, die we niet om eventuele kiezersgunst mogen verloochenen.

Ik ben overtuigd Europeaan, wat niet betekent dat ik een federalist ben. Mensen moeten niet bang zijn dat er een Europese superstaat komt. Guy Verhofstadt wil dat misschien, maar verder bijna niemand in Europa. Maar we moeten wel het belang van een sterk Europa inzien. Die oproep is ook binnen het CDA nodig. Laten we alsjeblieft niet denken dat we door de populistten te kopiëren de kiezer kunnen terughalen. Want kiezers gaan liever voor het echte product dan voor namaak. Daarom moeten wij aan onze Europese roeping gehoor blijven geven, want die is in het belang van Nederland.'

Transferunie

Hoe waardeert u in dit verband de opstelling van Nederland, dat zich zowel ten aanzien van de EU-meerjarenbegroting als ten aanzien van de steun aan Zuid-Europese landen en de

verdeling van alleenstaande kinderen uit de Griekse opvangkampen terughoudend heeft opgesteld?

'Toen ik uit de actieve politiek ging heb ik me voorgenomen om niet op allerlei actuele zaken direct commentaar te geven,

eenvoudig omdat ik het zelf als CDA-leider zo'n twintig jaar geleden ook vervelend vond om voortdurend met uitspraken van oud-politici geconfronteerd te worden. Dus zal ik me niet uitlaten over concrete actuele kwesties. Maar mijn algemene oproep aan onze partij staat. Ik vind dat Nederland zich actief in Europa moet opstellen en niet bekend moet komen te staan als een lidstaat die alleen maar nee zegt. Maar ik begrijp dat we niet zomaar willen tekenen bij het kruisje van een transferunie, waardoor geld zonder voorwaarden van noord naar zuid vloeit. In deze discussie zal uiteindelijk veel afhangen van de EU-meerjarenbegroting, waar COVID-19 naar ik verwacht een belangrijke rol zal spelen.'

*Ik ben overtuigd
Europeaan, wat niet
betekent dat ik een
federalist ben*

De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), waarvan u voorzitter bent, heeft in een recent advies gepleit om als Nederland één miljard euro aan de bestrijding van het coronavirus in Afrika uit te geven. Waarom is dat belangrijk?

‘Omdat in Afrika een economische en humanitaire catastrofe zonder weerga dreigt. Het heeft geen zin om hier corona te bestrijden als Afrika door een combinatie van klimaatverandering, sprinkhanenplagen – dus honger – en corona door de grond zakt. Ontwikkelingssamenwerking is voor ons als christendemocraten altijd belangrijk geweest. We willen er voor de ander zijn, maar het is ook in ons eigen belang. Denk aan grootschalige migratie richting Europa vanuit Afrika. Al in 2050 zal het continent met een bevolkingstoename van een miljard mensen geconfronteerd zijn.’

In het AIV-rapport pleit u ook voor het nakomen van de toezeggingen om vluchtelingen te hervestigen, wat nu met de Griekse kampen actueel is.

‘Ook hier geldt dat ik niet direct op de actuele politiek inga, maar eenieder leze het rapport en trekke dan zijn conclusies over wat ik ervan vind. Van belang is om in te zien dat we het in het rapport over de kwetsbaarste mensen in de wereld hebben. Door de coronacrisis, die alles stillegt, is het in Afrika nu zelfs al niet mogelijk vaccins te krijgen tegen polio en mazelen. We zullen er als AIV dan ook scherp op letten hoe de politiek ons advies volgt, met name op het gebied van de één miljard euro aan financiële hulp.’

Op 11 september 2001 verklaarde u als toenmalig leider van het CDA dat de wereld na de aanslagen op de Twin Towers nooit meer hetzelfde zou zijn. Beleven we nu met de coronacrisis weer een gebeurtenis waarvan geopolitiek gezien een sterk discontinuerend effect zal uitgaan?

‘Dat is heel lastig te zeggen, omdat we er nog middenin zitten. Voorstanders van het einde van de globalisering zien hun gelijk in de coronacrisis bevestigd, maar tegenstanders net zo goed. Dat betekent dat de jury nog verdeeld is. Maar niets menselijks is ons vreemd, dus als er straks weer voor een paar tientjes naar Barcelona gevlogen kan worden, zullen velen van ons dat denk ik gewoon weer doen. Ik matig me daarover geen moreel oordeel aan. Wel zullen we in Nederland

en Europa op een aantal terreinen, zoals ten aanzien van medicijnen en mondkapjes, veel meer dan tot nu toe zelfvoorzienend moeten zijn.’

‘Geopolitiek blijft het centrale thema hoe de verhouding tussen de VS en China zich zal ontwikkelen: een verdere ontkoppeling, of toch een keuze voor samenwerking? Alleen

een waardegedreven, krachtige en zelfbewuste EU, een factor van belang met een markt van meer dan 500 miljoen mensen, zal buiten de notenkraker van die twee grootmachten kunnen blijven.’

We zullen er als AIV scherp op letten hoe de politiek ons advies volgt, met name op het gebied van de één miljard euro voor Afrika